

RAPORT INTERNAȚIONAL PRIVIND LIBERTATEA RELIGIOASĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2019

Rezumat executiv

Constituția protejează dreptul oamenilor de a-și practica religia și prevede că grupurile religioase sunt autonome. Legea recunoaște „importanța excepțională” a creștinismului ortodox. Conform grupurilor religioase minoritare și liderilor societății civile, autoritățile au tratat în continuare preferențial Biserica Ortodoxă din Moldova (BOM). Președintele Igor Dodon și-a exprimat în mai multe rânduri sprijinul față de creștinismul ortodox. Grupurile religioase minoritare au menționat că preoții BOM au susținut oficialii locali, deseori cu succes, pentru a nu permite grupurilor religioase minoritare să desfășoare activități publice sau să construiască case de cult. Grupurile religioase minoritare au informat despre soluționarea favorabilă a unor cazuri judiciare de lungă durată, în care autoritățile au emis autorizații ca aceste grupuri să construiască sau să înregistreze case de cult. Guvernul a elaborat și a introdus în programul școlar un curs liceal facultativ despre Holocaust pe baza recomandărilor din raportul Comisiei Internaționale Elie Wiesel pentru Studiarea Holocaustului. Contrar declarațiilor făcute în anul 2018, guvernul nu a înființat un muzeu național al Holocaustului sau un centru istoric sau cultural evreiesc, și nici nu a finalizat lucrările de renovare la cimitirul evreiesc de la Chișinău. Cu toate acestea, aceste lucrări de renovare au fost demarate. În luna ianuarie, guvernul a emis o declarație privind „Condamnarea antisemitismului și promovarea toleranței” și a aprobat pentru uz oficial definiția de lucru a antisemitismului elaborată de Alianța Internațională a Holocaustului (IHRA).

În regiunea separatistă transnistreană, grupurile religioase minoritare au declarat în continuare că așa numitele autorități au discriminat sau au restricționat activitatea lor. Potrivit Martorilor lui Iehova, autoritățile separatiste au respins cererile grupului de înregistrare repetată în calitate de organizație religioasă, au continuat să înroleze în armată tinerii Martori ai lui Iehova sau i-au forțat să facă serviciul civil de apărare ceea ce este contrar credințelor lor, și au restricționat distribuirea literaturii lor religioase. Reprezentanții Armatei Salvării au declarat că autoritățile au supravegheat îndeaproape membrii lor și au refuzat să le permită să înregistreze un corp la Tiraspol. Spre deosebire de anii precedenți, comunitatea musulmană a raportat că autoritățile separatiste au emis o autorizație pentru construirea unei moschei și a unui centru educațional și cultural musulman. Autoritățile municipale de la Tiraspol au oferit un lot de teren pentru moschee, dar ulterior și-au retras autorizația fără să ofere o altă locație. Trei plângeri depuse de Martorii lui Iehova la Comitetul ONU pentru drepturile omului cu privire la acțiunile discriminatorii

ale autorităților separatiste de la Tiraspol și ale Federației Ruse la sfârșitul anului încă nu au fost soluționate.

Mai multe grupuri religioase minoritare au declarat că unii preoți BOM au hărțuit liderii sau membrii lor. Martorii lui Iehova au raportat cazuri de intimidare verbală la adresa membrilor lor, iar reprezentanții Ligii Islamice au declarat că musulmanii, în special femeile, au fost hărțuite în școli, s-au confruntat cu discriminare la locul de muncă și prejudecăți din partea mass-media și în societate. Comunitatea evreiască din Republica Moldova (CEM) a informat despre o retorică antisemită pe Internet, despre care un lider evreu a spus că nu a „văzut un limbaj atât de otrăvitor de ani de zile”. La 25 august Comunitatea evreiască de la Chișinău a redeschis Sinagoga de lemn după ce a cumpărat-o înapoi de la stat, majorând astfel numărul de sinagogi din țară până la șase. CEM a selectat, de asemenea, un antreprenor pentru reconstrucția unei alte sinagogi și a unei clădiri yeshiva la Chișinău și a primit donații în valoare de 500 000 dolari SUA pentru a începe lucrările de reconstrucție. CEM a raportat mai multe cazuri de vandalizare a pietrelor funerare și a monumentelor evreiești în timpul anului.

Ambasadorul și alți colaboratori ai ambasadei SUA au îndemnat guvernul și parlamentul să înainteze inițiative de creare a unui muzeu al patrimoniului evreiesc și să elaboreze un curriculum școlar național pentru studierea Holocaustului. Ambasadorul a discutat progresul în implementarea de către guvern a recomandărilor raportului final al Comisiei Internaționale Elie Wiesel pentru Studierea Holocaustului la o masă rotundă organizată de Ministerul Afacerilor Externe. În timpul unei vizite din luna mai ambasadorul SUA pentru libertatea religioasă internațională s-a întâlnit cu liderii grupurilor religioase. În cardul unei vizite la moscheea de la Chișinău, ambasadorul a discutat despre libertatea religioasă și tratarea comunității musulmane din țară. Oficialii ambasadei au discutat despre respectarea libertății religioase și modalitățile de consolidare a cooperării interconfesională cu reprezentanții diferitelor grupuri religioase pe parcursul anului.

Secțiunea I. Demografia religioasă

Conform estimărilor guvernului SUA, populația Republicii Moldova constituie 3,4 milioane (conform datelor de la jumătatea anului 2019). Conform recensământului din anul 2014, care nu include populația din Transnistria, religia predominantă este creștinismul ortodox, 90% din populație aparținând unuia dintre cele două grupuri creștine ortodoxe. Dintre adepții ortodocși, aproximativ 90 la sută fac parte din BOM, care se subordonează Bisericii Ortodoxe Ruse, iar restul 10 la sută fac parte

din Biserica Ortodoxă din Basarabia (BOB), care se subordonează Bisericii Ortodoxe Române. Aproape 7 la sută din populație se declama ateistă. Cele mai mari grupuri religioase neortodoxe, reprezentând de la 15 000 până la 30 000 de adepți fiecare, sunt baptiștii, Martorii lui Iehova și penticostalii. Grupurile, care constituie împreună mai puțin de 5 la sută din populație, sunt adventiștii de ziua a șaptea, creștinii evanghelici, romano-catolicii, luteranii, musulmanii, evreii și ateii.

Grupurile religioase mai mici includ baha'i, molocani, evreii mesianici, prezbiterienii, membrii Bisericii lui Iisus Hristos a Sfinților din Zilele din urmă, Armatei Salvării, Bisericii Creștine Evanghelice, Federației Familiei pentru Unificare și Pace în Lume (Biserica Unificării), alți creștini, Falun Gong și Societatea Internațională pentru Conștiința lui Krishna.

În regiunea separatistă transnistreană, conform estimărilor așa numitelor autorități, 80 la sută din populație aparțin BOM. Alte grupuri religioase din regiune sunt catolicii, adepții Ortodoxiei Ruse de Rit Vechi, baptiștii, adventiștii de ziua a șaptea, creștinii evanghelici și carismatici, evreii, luteranii, musulmanii și Martorii lui Iehova.

Secțiunea II. Situația respectării de către guvern a libertății religioase

Cadrul legal

Constituția prevede că statul trebuie să recunoască și să garanteze tuturor cetățenilor dreptul de a-și păstra, dezvolta și exprima identitatea religioasă. Constituția prevede o tratare egală pentru toți cetățenii, indiferent de religie, și garantează libertatea de conștiință, manifestată în „spirit de toleranță și de respect reciproc” și cult religios. Constituția stipulează că grupurile religioase sunt independente de stat și sunt libere să se organizeze și să funcționeze conform propriilor statute. Constituția interzice tuturor grupurilor religioase, în relațiile lor reciproce, utilizarea, manifestarea sau îndemnarea la ură sau dușmănie. Constituția prevede că statul trebuie să sprijine cultele religioase, inclusiv prin facilitarea asistenței religioase în forțele armate, spitale, penitenciare, aziluri de bătrâni și orfelinate.

Legea prevede că fiecare persoană are dreptul de a aparține sau nu la o religie, a avea sau nu convingeri individuale, a-și schimba religia sau convingerile și a profesa religia sau convingerile în mod individual sau în grup, în public sau în privat, prin predare, practici religioase sau ritualuri. Conform legii, libertatea religioasă poate fi restricționată doar în caz de necesitate pentru a asigura ordinea

și siguranța publică, pentru a proteja sănătatea publică și moralitatea sau pentru a proteja drepturile și libertățile omului. De asemenea, legea interzice discriminarea pe motive de apartenență religioasă.

Conform legii, statul recunoaște „importanța excepțională și rolul fundamental” al creștinismului ortodox, în special al BOM, în viața, istoria și cultura țării.

Legea nu obligă grupurile religioase să se înregistreze, iar membrii grupurilor neînregistrate pot oficia slujbe religioase în mod liber. Cu toate acestea, doar grupurile religioase înregistrate au statut de entități juridice, care le permite să construiască case de cult, să dețină în proprietate terenuri la cimitire sau alte obiecte de proprietate, să publice sau să importe literatură religioasă, să deschidă conturi bancare sau să angajeze personal. Înregistrarea, de asemenea, scutește grupurile religioase înregistrate de impozite funciare și impozite pe proprietate, și le permite să înființeze asociații și fundații. Legea permite grupurilor religioase locale înregistrate să-și schimbe apartenența confesională sau să se dizolve.

Legea permite persoanelor fizice să doneze 2% din impozitul lor pe venit organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri) sau grupurilor religioase. Grupurile religioase, care doresc să beneficieze de prevederi, trebuie: să fie înregistrate oficial și valabil pentru cel puțin un an înainte de a solicita donația din impozitul pe venit; să se înregistreze la Agenția Servicii Publice a guvernului (ASP); să utilizeze sumele primite doar pentru activități sociale, morale, culturale și/sau caritabile și anumite cheltuieli administrative; și să prezinte rapoarte privind utilizarea banilor. Legea scutește organizațiile religioase de achitarea taxelor de înregistrare și a impozitului pe venit din donațiile de 2% conform legii.

Conform legii, grupul religios care dorește să se înregistreze trebuie să prezinte ASP o declarație în care să fie indicată denumirea sa exactă, principiile fundamentale ale credinței, structura organizațională, domeniul de activitate, sursele de finanțare și drepturile și obligațiile membrilor lor. Legea obligă, de asemenea, ca un grup să demonstreze că are cel puțin 100 de membri fondatori. Grupul religios trebuie să prezinte dovadă că are acces la spații unde își poate desfășura activitățile religioase, dar nu are nevoie să le dețină în proprietate. ASP este obligată prin lege să înregistreze un grup religios în termen de 15 zile, dacă cererea de înregistrare este depusă conform legii. Solicitantul poate solicita o prelungire a termenului dacă guvernul stabilește că actele prezentate nu sunt suficiente.

În conformitate cu legea, Ministerul Justiției are dreptul să solicite suspendarea statutului înregistrat al grupului religios dacă acesta „desfășoară activități ce contravin Constituției sau legislației” sau „afectează securitatea statului, ordinea publică [sau] viața și siguranța populației”. Legea prevede, de asemenea, suspendarea sau revocarea înregistrării unui grup religios în cazul încălcării acordurilor internaționale sau desfășurării activității politice.

Legea interzice entităților religioase să se implice în activități politice și interzice „prozelitismul abuziv” definit ca acțiunea de schimbare a convingerilor religioase prin constrângere.

Constituția prevede libertatea educației religioase și prevede că sistemul educațional de stat ar trebui să fie laic. Conform legii, orele de religie la instituțiile de învățământ de stat sunt opționale. Elevii pot să prezinte o cerere în formă scrisă administrației instituției pentru a se înscrie la un curs de religie. Cursul de religie este oferit de la clasa întâi până la clasa a noua. Curriculumul religios oferă două tipuri de cursuri: unul pentru confesiunile ortodoxă și romano-catolică; iar al doilea pentru creștinii evanghelici și adventiștii de ziua a șaptea. Curriculumul religios pentru grupurile ortodox și catolic a fost elaborat pe baza manualelor de instrucțiuni elaborate de Ministerul Educației, cu contribuția BOM și conține orientări cu privire la predare elaborate cu sprijinul BOB. Profesorii obișnuiți și preoții BOM și BOB predau aceste cursuri opționale, care se concentrează pe creștinismul ortodox. Profesorii obișnuiți și reprezentanții Bisericii Creștine Evanghelice predau al doilea curs, care se bazează pe literatură și manuale religioase traduse din România, Statele Unite și Germania.

Legea prevede imunizarea tuturor copiilor înainte de a înscriere la grădiniță. Nu prevede refuzul din motive religioase.

Consiliul Antidiscriminare, creat în temeiul legii, este o instituție independentă care are sarcina de a examina plângerile de discriminare, inclusiv de discriminare pe motive religioase sau bazată pe apartenența religioasă. Parlamentul alege membrii pe bază de concurs, desemnându-i pe un termen de cinci ani. Consiliul nu este împuternicit să aplice sancțiuni; cu toate acestea, poate stabili dacă a avut loc un act de discriminare, poate oferi sfaturi cum să remedieze situația și expedieze cereri procurorilor pentru pornirea unei cauze penale. De asemenea, poate propune modificări legislative pertinente sau poate participa la grupuri de lucru care oferă inițiative legislative.

Conform legii, cetățenii cu vârsta cuprinsă între 18 și 27 de ani au dreptul să aleagă serviciul civil alternativ și nu cel militar, dacă acesta din urmă contravine convingerilor lor religioase. Cei care optează pentru serviciul civil îl pot efectua în cadrul instituțiilor publice sau întreprinderilor specializate în domenii precum asistența socială, asistența medicală, inginerie industrială, planificare urbană, construcția drumurilor, protecția mediului, agricultură sau prelucrare agricolă, administrarea orașului și serviciul de pompieri. Pentru grupurile religioase nu există scutiri universale valabile de la serviciul civil de alternativă, însă clerul, călugării și studenții de teologie sunt scutiți de acest serviciu. Refuzul de a se înscrie în serviciul civil se pedepsește cu o amendă de până la 32 500 de lei (1900 dolari SUA) sau cu 100 - 150 de ore de muncă în folosul comunității, iar cei pedepsiți totuși sunt obligați să se înscrie în serviciul civil.

Legea prevede restabilirea drepturilor și despăgubire pentru prejudicii materiale ale victimelor regimurilor totalitare care au controlat teritoriul Republicii Moldova în perioada anilor 1917 - 1992 și ale cetățenilor care au fost reperați din motive politice, naționale, religioase sau sociale. Legea se referă în special la restabilirea proprietății private a victimelor regimului sovietic, dar nu face mențiuni despre confiscările proprietății în perioada Holocaustului. Legea nu se aplică obiectelor de proprietate comunală confiscate de la grupurile religioase.

Legea definește drept „extremist” și declară ca fiind ilegal orice document sau orice informație care justifică crimele de război sau anihilarea completă sau parțială a unui grup religios sau grup societal de alt tip, precum și orice document care încurajează sau susține activități în vederea realizării acestor scopuri.

Misionarii străini pot prezenta contracte de muncă sau acorduri de voluntariat pentru a solicita permise de ședere temporară și pot sta și lucra pentru remunerație sau ca voluntari neremunerați. Doar misionarii, care lucrează cu grupuri religioase înregistrate, pot solicita permise de ședere temporară. Lucrătorii religioși străini trebuie să se înregistreze cu aceste permise la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă și la Biroul Migrație și Azil. Aceștia trebuie să prezinte documente care confirmă statutul oficial al grupului religios înregistrat pentru care vor lucra, acte care confirmă șederea lor temporară și dovada asigurării de sănătate locale valabile. Alți misionari străini, care fac parte din grupurile religioase înregistrate, pot rămâne în țară timp de 90 de zile în baza vizei turistice.

În regiunea separatistă din stânga Nistrului, „legea” transnistreană declară rolul special al Bisericii Ortodoxe în viața culturală și spirituală a regiunii. Legea de facto „recunoaște respectul” pentru creștinism, islam, budism, iudaism și alte

grupuri religioase prezente istoric în regiune. Toate grupurile religioase, indiferent dacă sunt înregistrate sau nu, beneficiază oficial de libertatea de a religie, dar legea permite restricționarea dreptului la libertatea de conștiință și religie „dacă aceasta este necesar pentru a proteja ordinea, moralitatea, sănătatea, drepturile constituționale și interesele cetățenilor sau apărarea și securitatea statului.” Cetățenii străini au, de asemenea, libertatea de religie.

„Legea” transnistreană interzice prozelitizarea în case private și limitează distribuirea literaturii religioase în casele de cult și în spațiile speciale desemnate de autorități. Legea obligă grupurile religioase să se reînregistreze pentru a funcționa legal în regiune. Legea din anul 2009 obliga toate comunitățile religioase să se reînregistreze până la 31 decembrie 2010, iar grupurile care nu au reușit să se reînregistreze până la acest termen limită erau „supuse lichidării”. Organul de înregistrare din regiune înregistrează grupuri religioase și monitorizează dacă acestea respectă scopurile și desfășoară tipurile de activitate prevăzute în statutele lor. Înregistrarea oferă grupurilor religioase mai multe avantaje, inclusiv capacitatea de a deține în proprietate și a construi lăcașuri de cult, a deschide școli religioase și a publica literatură.

Pentru a se înregistra, un grup religios local trebuie să prezinte: o dovadă a activității sale în regiune timp de cel puțin 10 ani; o listă cu cel puțin 10 membri cu vârsta de 18 ani sau mai mult, care au „cetățenia” transnistreană și reședință permanentă într-una din cele șapte unități administrativ-teritoriale din regiune; o listă a fondatorilor și membrilor de conducere și datele lor personale; statutul grupului, procesele verbale ale adunării sale de constituire; doctrina religioasă de bază; datele de contact ale organului său de conducere; și o chitanță care confirmă achitarea taxei de înregistrare. Grupurile religioase locale se pot înregistra, de asemenea, ca parte a unei organizații religioase centrale, formate din cel puțin trei grupuri religioase locale care s-au înregistrat anterior separat ca persoane juridice. În acest caz, la cererea lor se va anexa suplimentar o copie a actelor de înregistrare a organizației centrale. Organizațiile religioase centrale trebuie să informeze anual organul de înregistrare despre intențiile de a-și extinde activitatea.

Autoritățile separatiste trebuie să ia o decizie asupra înregistrării un grup religios în termen de 30 de zile de la data depunerii cererii. În cazul în care acestea decid să efectueze o evaluare religioasă, care este o investigație a organelor de aplicare a legii cu privire la fondul și activitățile grupului, înregistrarea poate fi amânată cu până la șase luni sau poate fi refuzată dacă autoritățile de investigare stabilesc că grupul prezintă o amenințare pentru securitatea sau moralitatea regiunii sau dacă în activitățile acesteia sunt implicate grupuri religioase străine.

Grupurile religioase străine nu pot fi înregistrate sau nu pot desfășura activități religioase. Cetățenii străini au posibilitatea să desfășoare activități religioase doar individual; ei nu pot fi fondatori sau membri ai grupurilor religioase.

Grupurile religioase pot fi desființate din propria decizie sau prin hotărârea unei „instanțe”. „Procuratura” sau așa numitele autorități executive, orașenești sau raționale din regiune pot solicita instanțelor să desființeze sau să suspende un grup religios din mai multe motive. Aceste motive includ: perturbarea ordinii publice sau încălcarea securității publice; desfășurarea activității extremiste; constrângerea persoanelor să-și destrame familiile; încălcarea identității, drepturilor și libertăților cetățenilor; încălcarea moralității și bunăstării cetățenilor; utilizarea substanțelor psihotrope, medicamentelor, hipnozei sau activității perverse în timpul activităților religioase; încurajarea sinuciderii sau refuzul tratamentului medical din motive religioase; obstrucționarea învățământului obligatoriu; folosirea constrângerii pentru înstrăinarea obiectelor de proprietate în beneficiul comunității religioase; și încurajarea refuzului de a îndeplini obligațiile civice.

„Legea” permite utilizarea caselor și apartamentelor private pentru a oficia slujbe religioase. Cu toate acestea, nu permite grupurilor religioase să folosească case și apartamente ca adrese juridice. „Legea” permite, de asemenea, unor astfel de grupuri să officieze servicii religioase și ritualuri în locuri publice, cum ar fi spitale, clinici, orfelinate, aziluri pentru bătrâni și închisori.

Autoritățile analizează și pot interzice importul sau exportul materialelor tipărite, înregistrărilor audio și video religioase și altor obiecte religioase.

Conform „legii”, cetățenii au dreptul să aleagă serviciul civil alternativ celui militar dacă acesta din urmă contrazice religiei și convingerilor lor. Guvernul acordă prioritate serviciului civil alternativ în unitățile forțelor armate, astfel încât acesta poate înrola persoanele care refuză serviciul armat din motive religioase în serviciul civil în unitățile militare. O altă alternativă este serviciul la instituțiile din subordinea „organelor executive ale administrației de stat sau locale”.

Autoritățile separatiste nu permit grupurilor religioase să participe la alegeri sau alte activități ale partidelor politice sau să sprijine ONG-urile implicate în alegeri.

Republica Moldova nu este semnatară a Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Practicile guvernamentale

În cursul anului ASP a înregistrat 34 de entități religioase, care constau din subgrupuri religioase noi care fac parte din cultele religioase existente, inclusiv Biserica Baptistă, BOM, BOB, Biserica Evanghelică, Uniunea Bisericilor Penticostale, Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi și Rabinatul Comunității evreiești din Moldova. ASP nu a respins nicio cerere de înregistrare, iar grupurile religioase au declarat că procesul a fost simplificat și eficient.

O cerere de apel împotriva deciziei guvernului de a lichida Asociația Falun Gong erau în curs de soluționare la Curtea Supremă de Justiție la sfârșitul anului. Ordinul de lichidare a asociației a derivat dintr-o hotărâre judecătorească din anul 2013 conform căreia grupul a încălcat legea privind activitatea extremistă, folosind svastici ca simboluri, pe care Falun Gong le folosește pe baza tradiției budiste și chineze. În urma hotărârilor judecătorești anterioare în defavoarea Asociației Falun Gong emise de Curtea de Apel și Curtea Supremă de Justiție, în anul 2015 asociația a depus apel la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Pe parcursul anului, CEDO a solicitat guvernului să se prezinte pentru soluționarea amiabilă a cazului cu Falun Gong. În luna iulie, reprezentantul guvernului la CEDO a solicitat revizuirea cauzei de către Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. În luna octombrie, instanța a decis că hotărârile anterioare au încălcat drepturile Asociației Falun Gong și a dispus rejudecarea cauzei. Apelul la CEDO, de asemenea, a rămas pe rol la sfârșitul anului.

Al doilea caz examinat la CEDO ține de anularea de către autorități în anul 2010 a unui spectacol al Shen Yun Performing Arts, un grup artistic afiliat Asociației Falun Gong din New York, din cauza presiunii din partea guvernului chinez. Acest caz, de asemenea, a rămas pe rol la sfârșitul anului.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a elaborat un curriculum opțional liceal cu privire la Holocaust, pe care l-a introdus în decursul anului academic. Contrar

declarațiilor făcute în anul 2018, guvernul nu a înființat un muzeu evreiesc la Chișinău și un centru istoric și cultural evreiesc în stilul Yad Vashem. Cele două inițiative făceau parte dintr-un plan de acțiuni guvernamental pentru implementarea recomandărilor raportului Comisiei Internaționale Elie Wiesel pentru Studiarea Holocaustului. Potrivit Comunității evreiești, autoritățile nu au ajuns la un acord cu Comunitatea cu privire la locul amplasării noului muzeu.

Guvernul a început să lucreze asupra unei alte părți a planului de acțiuni, și anume asupra renovării cimitirului evreiesc din Chișinău, unul dintre cele mai mari din Europa, cu peste 40 000 de morminte. Tăierea aproape a tuturor copacilor și a altei vegetații la prima etapă a lucrărilor de renovare finanțate de stat a arătat scara pagubelor aduse locației. Potrivit Jewish Heritage Europe, în timpul acestor lucrări inițiale statul a avariat 80 - 100 de marcaje a mormintelor. Acestea au inclus „mai multe morminte ale victimelor Pogromului de la Chișinău din 1903 — cele mai vechi din partea existentă și, probabil, din punct de vedere istoric cele mai valoroase”, a declarat Irina Șihova, cercetător la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe din Moldova, pentru Jewish Heritage Europe.

Răspunzând la criticile mass-media, CEM a declarat, la 21 martie, că tăierea vegetației a fost doar prima etapă a reabilitării, iar „etapa lucrărilor de restabilire și reparațiile necesare încă nu au început”. Aceasta a declarat că „decizia mult așteptată a autorităților [de a restabili cimitirul] a fost percepută pozitiv de comunitatea evreiască, care și-a exprimat dorința de a oferi sprijin metodologic și expertiză pentru restabilirea și conservarea monumentelor.” În luna iunie guvernul a aprobat un contract nou pentru întreținerea cimitirului, dar nu a inițiat alte lucrări de renovare. CEM a declarat că guvernul nu a întreținut în mod corespunzător majoritatea cimitirelor evreiești din țară și nici nu le-a protejat de actele de vandalism. În luna ianuarie, Irina Șihova a declarat pentru Balkan Insight că „vandalizarea cimitirelor evreiești a continuat. Pe morminte apar simboluri svastice, pietrele funerare sunt distruse sau pur și simplu distruse de timp.” Dna Șihova a adăugat că „cimitirul de la Chișinău se află într-o stare groaznică”.

Grupurile religioase minoritare, inclusiv bapțiștii, penticostalii și Martorii lui Iehova, au spus că s-au confruntat cu dificultăți în procesul de obținere a autorizațiilor de construcție pentru case de cult create de autoritățile locale. Potrivit reprezentanților Martorilor lui Iehova și ai Bisericii Baptiste, preoții ortodocși, în mare parte din BOM, au continuat să exercite cu succes presiune asupra primarilor sau consilierilor locali pentru a respinge cererile de eliberare a autorizațiilor și a împiedica activitățile publice ale grupurilor religioase.

În baza unui acord anterior între Ministerul Culturii și BOM, guvernul a transferat BOM controlul asupra majorității bisericilor și mănăstirilor confiscate în perioada sovietică. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a rămas responsabil pentru bisericile și mănăstirile rămase care nu se află sub controlul BOM. Autoritățile locale care lucrează prin intermediul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării ar putea stabili cu parohiile locale să înotărcă sau să ofere în chirie aceste biserici sau mănăstiri grupurilor religioase. Alte grupuri religioase, inclusiv comunitățile luterane și evreiești, au raportat că nu au beneficiat de un acord similar cu guvernul pentru a revendica obiectele de proprietate religioase confiscate în perioada sovietică. Guvernul a respins încercările repetate ale comunităților evreiești și luterane de a-și recăpăta dreptul de proprietate asupra obiectelor confiscate în trecut, iar cererile acestora către guvern și parlament de a adopta o lege care să permită restituirea obiectelor de proprietate și a locațiilor istorice au rămas neuzitate.

Liderii Martorilor lui Iehova au comunicat că mai multe cazuri legate de obținerea autorizațiilor de zonare pentru Sălile Regatului, inclusiv la Olănești, Mereni și Ceadâr-Lunga, au fost soluționate, în timp ce altele au rămas în proces de soluționare. La Olănești și Mereni, comunitatea a reușit să dea în exploatare și să folosească Sălile Regatului în urma hotărârilor judecătorești în favoarea lor. Cazul de la Ceadâr-Lunga a fost soluționat parțial după ce, în luna iulie, Curtea Supremă de Justiție a lăsat în vigoare o hotărâre de recunoaștere a valabilității unei autorizații de construcție pentru o Sală a Regatului în orașul dat. După mai bine de doi ani de opoziție din partea autorităților locale, Martorii lui Iehova au reușit să finalizeze construcția clădirii. Cu toate acestea, Martorii lui Iehova au contestat o amendă pentru construcția neautorizată (fără autorizație) impusă în anul 2018 de arhitectul-șef din Ceadâr-Lunga, responsabil pentru planificarea urbană și eliberarea autorizațiilor de construcție. Arhitectul-șef nu a participat la audieri programate de mai multe ori pe parcursul anului. În luna decembrie, în urma recuzării unui judecător din Ceadâr-Lunga, cazul a fost transmis instanței de la Vulcănești în absența judecătorilor calificați. La sfârșitul anului cazul a rămas pe rol. Următoarea audiere a fost programată pentru luna aprilie 2020.

Liderii Martorilor lui Iehova au declarat că poliția nu a căutat persoanele care au amenințat sau au insultat verbal membrii Martorilor lui Iehova din localitățile rurale. De asemenea, aceștia au raportat o creștere a opoziției față de activitatea lor în satul Fârlădeni, raionul Hâncești (regiune), unde preotul ortodox local, în numeroase rânduri, și-a exprimat atitudinea ostilă față de comunitate. Potrivit liderilor Martorilor lui Iehova, de fiecare dată când grupul venea în sat să predice, un grup de localnici conduși de preot se adunau cu scopul de a-i intimida. În timpul uneia din aceste confruntări, un membru al Martorului lui Iehova a fost agresat

fizic de un locuitor al satului. Martorii lui Iehova au depus o plângere împotriva preotului, dar poliția ar fi refuzat să întreprindă vreo măsură. În luna iulie, în urma mai multor plângeri, inspectoratul de poliție din Hâncești l-a amendat pe preot acuzându-l de obstrucționarea libertății religioase. În luna august, însă, membrul Martorului Iehova care a fost agresat a primit o citație în baza Codului Administrativ (insultarea sentimentelor religioase ale persoanelor, abuz de obiecte, spații, monumente, simboluri conceptuale venerate) și a fost amendat cu 40 de dolari SUA. Conform citației, victima în acest caz a fost preotul local. În luna septembrie, membrii Martorilor lui Iehova au depus o plângere împotriva poliției la Judecătoria Hâncești. La sfârșitul anului cazul era pe rol.

Uniunea Bisericilor Penticostale a declarat că reprezentanții subdiviziunii teritoriale din Călărași a ASP au refuzat în mod nejustificat să rezonaze o casă din satul Șipoteni, Călărași, pentru a fi folosită drept casă de rugăciuni. Rezonarea a fost aprobată abia după ce avocatul care reprezintă Uniunea Bisericilor Penticostale a trimis o cerere la ASP din Chișinău, care a dispus soluționarea cazului și a emis actele necesare. Uniunea a comunicat că nu a reușit să obțină o autorizație de zonare pentru o clădire din satul Copceac pe care a cumpărat-o în anul 2006 și o folosea pentru servicii religioase. În anul 2018, Uniunea a contestat refuzul autorităților locale de a elibera autorizația de zonare la Judecătoria Ceadâr-Lunga, însă cauza a rămas pe rol după ce a fost transmisă Judecătoriei Comrat. Judecătoria Comrat a programat o nouă ședință pentru cazul dat în luna aprilie 2020.

Printr-un acord anterior cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, BOM a întreținut o rețea de locații de asistență socială, inclusiv centre de zi și adăposturi temporare la biserici și mănăstiri. BOM a încheiat, de asemenea, acorduri cu alte instituții ale statului, cum ar fi Ministerul Afacerilor Interne și Administrația Națională a Penitenciarelor, pentru a oferi îndrumări spirituale și servicii colaboratorilor poliției, lucrătorilor bugetari și deținuților din închisori. Alte grupuri religioase înregistrate, inclusiv BOB, bapțiștii, penticostalii și alții, au avut acces la beneficiile de stat la cerere.

Potrivit grupurilor religioase minoritare, inclusiv CEM, Ligii Islamice, Bisericilor Baptiste și Penticostale și liderilor societății civile, autoritățile au continuat să manifeste o tratare preferențială față de BOM în comparație cu alte grupuri religioase. Guvernul a invitat preoții BOM să officieze la evenimente finanțate de stat, la sărbători naționale și ceremonii de binecuvântare în școli. De asemenea, guvernul a invitat, cu câteva ocazii, la evenimente oficiale liderii BOB și ai Bisericii Romano-Catolice.

În luna ianuarie, Guvernul a emis o declarație privind „Condamnarea antisemitismului și promovarea toleranței” și a adoptat oficial definiția de lucru a antisemitismului a IHRA pentru toate scopurile guvernamentale.

Guvernul a aplicat cu strictețe cerințele ca copiii să primească anumite imunizări obligatorii înainte de înscrierea la școală și să nu vină la ore până când școala nu va primi dovezi că au primit vaccinurile necesare. De la această cerință nu a rămas nicio excepție pe motive religioase.

Liga Islamică a declarat că au fost cazuri în care autoritățile au respins sau amânat, fără explicații, cererile de naturalizare ale rezidenților musulmani, chiar dacă cererile îndeplineau toate criteriile necesare. Centrul de Drept al Avocaților, un ONG care lucrează cu imigranții și refugiații, a declarat că Serviciul de Informații și Securitate a interzis satisfacerea multor cereri de naturalizare pe motive pe care Serviciul le-a calificat ca fiind legate de securitate.

În mai multe ocazii pe parcursul anului, președintele Dodon și-a exprimat sprijinul față de credința ortodoxă și BOM. De exemplu, cu ocazia împlinirii a zece ani de la intronizarea patriarhului rus Kirill la Moscova, președintele Dodon a declarat: „Poporul moldovean va păstra întotdeauna unitatea cu Biserica Ortodoxă Rusă...”. În majoritatea călătoriilor sale în afara Chișinăului, Dodon a vizitat bisericile BOM, a oferit contribuții pentru construcția bisericilor și a reiterat necesitatea păstrării valorilor tradiționale ortodoxe. În discursul său din luna iulie, în timpul unei slujbe divine la Catedrala Mitropolitană din Chișinău, președintele Dodon a declarat că „Peste 90 la sută dintre cetățenii Republicii Moldova sunt creștini ortodocși, iar țara are viitor doar păstrând și promovând credința ortodoxă – un pilon al statului.” În cadrul întâlnirii cu patriarhul Kirill la Moscova, în aprilie, președintele Dodon a declarat: „Ortodoxia a fost și va fi întotdeauna unul dintre pilonii statalității moldovenești, iar păstrarea și consolidarea valorilor tradiționale este sarcina noastră principală.”

Pe parcursul anului, 97 de grupuri religioase (comparativ cu 83 în anul 2018) au primit finanțare din impozitele pe venit donate voluntar grupurilor religioase.

Abuzuri din partea forțelor externe și a actorilor nestatali

Mai multor grupuri religioase li s-a refuzat înregistrarea sau înregistrarea repetată, inclusiv Martorii lui Iehova și Armatei Salvării. Martorii lui Iehova au declarat că așa numitele autorități transnistrene au continuat să respingă cererile de

înregistrare ale două grupuri locale ale Martorilor lui Iehova la Tiraspol și Râbnița. Aceștia au declarat că autoritățile locale au refuzat de mai multe ori să accepte actele necesare. Conform raportului Martorilor lui Iehova, la 10 aprilie, Martorii lui Iehova au prezentat un statut revizuit la așa numitul Minister al Justiției, după ce în luna februarie acesta „a găsit motive noi de a refuza” înregistrarea. În raport nu erau specificate motivele. La 12 aprilie 2018, așa numitul Minister al Justiției a depus o cerere la judecătoria din orașul Râbnița împotriva Martorilor lui Iehova și a solicitat lichidarea comunității. La sfârșitul anului, cele două cazuri încă se află pe rol. Armata Salvării a comunicat că autoritățile separatiste au refuzat să înregistreze o reprezentanță (o parohie) la Tiraspol, dar i-a permis să înregistreze una la Dubăsari.

Martorii lui Iehova au declarat cazuri noi în care membrii erau înrolați în forțele armate transnistrene sau erau forțați să facă serviciu civil alternativ în cadrul „Ministerului Apărării” transnistrean. La 25 mai, trei persoane, Martori ai lui Iehova, care au refuzat să satisfacă serviciul militar din cauza convingerilor religioase, au depus plângeri la instanțele din localitățile lor de reședință cu privire la obligarea acestora de către Comitetul de înrolare militară de a satisface serviciul militar, contrar credințelor lor religioase, pe motiv că nu au prezentat la timp o cerere de înrolare în serviciul civil. La sfârșitul anului cazurile lor se află pe rol.

Spre deosebire de anii precedenți, în luna februarie, Comunitatea musulmană a reușit să obțină un permis de la așa numitele autorități transnistrene pentru construirea unei moschei și a unui centru cultural și educațional musulman la Tiraspol. În luna iulie, autoritățile municipale de la Tiraspol au oferit terenuri pentru amplasare în centrul orașului, dar ulterior și-au anulat decizia și nu au oferit o locație alternativă.

Secțiunea III. Respectarea de către societate a libertății religioase

Grupurile religioase minoritare, inclusiv Comunitatea musulmană, Martorii lui Iehova, și Bisericile Baptistă și Penticostală, au raportat mai puține cazuri de agresiune verbală decât în anii precedenți și nici un caz de agresiune fizică pe parcursul anului, dar au comunicat că cazuri de abuz verbal au persistat, mai ales în localitățile rurale. Comunitatea islamică a remarcat că caracterizarea negativă a musulmanilor de către mass-media a rămas un lucru obișnuit. Martorii lui Iehova și membrii Bisericii Baptiste și Penticostale au spus, de asemenea, că au fost cazuri în care preoții și alți membri ai BOM au hărțuit în mod deschis liderii sau membrii religioși ai comunităților lor. De exemplu, Biserica Baptistă a informat despre

cazuri de conflict între membrii comunității și preoții ortodocși locali în satele Drăsliceni, Hrușova, Dimitrovca și Chiriet-Lunga. Preoții ortodocși, deseori priviți ca persoane cu autoritate în localitățile rurale, au instigat localnicii împotriva grupurilor religioase minoritare și i-au determinat să împiedice fizic activitățile religioase ale acestor grupuri.

Disputele privind obiectele de proprietate dintre BOM și BOB au continuat; cu toate acestea, pe parcursul anului cazuri noi nu au apărut. Au continuat procesele în instanță între BOB și Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și BOM legate de contractele de închiriere semnate de BOM cu Ministerul Culturii de atunci (în anii 2003 și 2008) conform cărora BOM a obținut dreptul exclusiv și pe termen nelimitat să utilizeze toate obiectele de proprietate religioase istorice (peste 800 de biserici și mănăstiri). Potrivit avocatului BOB, aceste contracte au dus la numeroase litigii între BOB și BOM legate de proprietate, inclusiv cele mai recente în satul Ursoaia, Cahul, Olănești, Dereneu, Găvănoasa și altele. Câteva cauze deschise la inițiativa de BOM în anii precedenți încă se aflau pe rol la CEDO.

Martorii lui Iehova au declarat cazuri de abuz din partea societății față de membrii lor, care au constat în principal din intimidări verbale, distrugerea proprietății și obstrucționarea de către localnici a activității Martorilor lui Iehova. Nu au declarat numărul de incidente sau exemple concrete, dar au spus că numărul de astfel de cazuri a fost mai mic decât în anul 2018.

Liderii Bisericii Penticostale au raportat mai multe cazuri de hărțuire din partea preoților ortodocși a membrilor comunității din localitățile rurale. De exemplu, potrivit declarațiilor, în satul Petrești, raionul Ungheni, membrii comunității au fost hărțuiți de către preotul local al BOM. În luna septembrie, cu autorizația primăriei, liderii Bisericii Penticostale locale au organizat activități religioase cu participarea localnicilor adulți și activități sociale pentru copii pe stadionul satului. La evenimente au participat 600 de persoane. Preotul local a folosit toate mijloacele pentru a împiedica participarea la eveniment, amenințând pe cei care vor participa cu represalii și refuzarea serviciilor funerare ortodoxe. Hărțuirea a continuat și în luna decembrie, când Biserica Penticostală a finalizat construcția unei case de rugăciuni și a început să o folosească pentru servicii religioase și activități educaționale. Preotul, susținut de mai mulți consilieri locali, a solicitat primăriei să „scoate Biserica penticostală” din sat, cerere pe care primarul local a respins-o.

Potrivit reprezentanților Ligii Islamice, atitudinile societății față de musulmani (pe care aceștia le-au caracterizat drept precaute și, uneori, neprimitoare) au rămas neschimbate, iar mass-media locale au continuat să manifeste o atitudine critică și

părtinitoare față de islam. Reprezentanții Ligii au informat că musulmanii, în special femeile, s-au confruntat cu discriminare atunci când căutau un loc de muncă. Conform declarațiilor, angajatorii deseori erau reticenți să angajeze femei musulmane care poartă hijab. Într-un caz au relatat, că după încercări repetate de a obține un loc de muncă, o femeie musulmană a fost nevoită să renunțe la hijab pentru a se angaja. Nimeni nu a mers în instanță, chiar dacă discriminarea în muncă bazată pe apartenența religioasă este interzisă de lege. Potrivit reprezentanților Ligii, femeile musulmane, în special în localitățile rurale, s-au confruntat cu prejudecățile societății și hărțuire verbală. Atitudinile negative și prejudecățile față de femeile care poartă hijab au continuat în locuri publice, inclusiv au fost cazuri când trecătorii le adresau insulte sau cuvinte de batjocură „Allahu Akbar”. Oficialii Ligii au spus că femeile, care raportează aceste cazuri de discriminare și hărțuire, nu vor ca numele sau datele lor să fie dezvăluite. Reprezentanții Ligii au raportat, de asemenea, incidente și cazuri de hărțuire verbală a elevilor musulmani din partea colegilor de școală, dar iarăși au refuzat să ofere detalii pentru a-i proteja de hărțuirea ulterioară.

În luna iulie CEM a comunicat că trei pietre funerare de la cimitirul evreiesc din Chișinău au fost vandalizate și deteriorate. Până la sfârșitul anului infractorii nu au fost găsiți. În luna decembrie, vandali necunoscuți au distrus placa cu informații istorice despre Pogromul de la Chișinău din 1903 de lângă monumentul victimelor Pogromului de la Chișinău.

Comunitatea evreiască a raportat cazuri de retorică antisemită în rețelele de socializare și în anumite publicații online, în special sub formă de comentarii despre știri legate de Israel sau despre cazul politicianului de origine evreiască Ilan Shor, acuzat de implicarea în cazul fraudei bancare care a evadat din țară în luna iunie. În luna august 2018, CEM a lansat o declarație prin care condamnă „folosirea discursului de ură ca instrument de luptă politică” în urma controversatei postări pe Facebook a fostului ministru al sportului, Octavian Țăcu, a comunicat *The Times of Israel*. Postarea cu denumirea Shor un „hoț” care „bea vin și mănâncă pâinea unei țări care l-a primit pe dânsul și pe mulți alții cu generozitate, totuși ne blestemă în limba rusă și ne consideră o turmă de oi”. El a mai scris că Shor „nu s-a deranjat să învețe” limba locală, română. Potrivit *The Times of Israel*, „referirea la limba rusă a provocat indignare în Republica Moldova, unde aproximativ 2 000 de evrei și aproximativ 20 la sută din populația generală din toată țara vorbesc rusa ca limbă maternă”. În luna august, Evgheni Bric, directorul Institutului Iudaic din țară, a declarat Agenției Telegrafice Evreiești că comportamentul dlui Shor „se încadrează în stereotipurile antisemite de ură, calificând evreii drept hoți” și că articolele despre acesta online „vin invariabil cu o cascadă de retorică antisemită în

secțiunea comentariilor.” El a adăugat că nu a „văzut de ani de zile un limbaj atât de toxic”. Potrivit CEM, nimeni nu și-a asumat responsabilitatea de a șterge conținutul antisemit online și nici nu au fost luate măsuri sau adoptate dispoziții legale pentru soluționarea problemei.

La 25 august, *The Times of Israel* a informat că Comunitatea evreiască locală din Chișinău a redeschis Sinagoga de lemn. Cunoscută și sub numele de Sinagoga „Lemnăria” și situată în pivnița Centrului Comunității Evreiești Kedem, autoritățile sovietice au confiscat clădirea în urmă cu aproape 80 de ani. Astfel numărul de sinagogi din țară a constituit șase unități, inclusiv două în regiunea transnistreană, comparativ cu peste 80 înaintea Holocaustului, după cum relatează rabinul Shimshon Daniel Izacson al CEM și al Sinagogii din lemn. *The Times of Israel* a declarat că aproximativ 300 de persoane au participat la ceremonia de redeschidere. Guvernul nu a întors sinagoga, ci comunitatea evreiască din Chișinău a cumpărat-o de la stat.

În luna septembrie, CEM a lansat o solicitare de oferte pentru reconstrucția Sinagogii Rabinului Țirelson și a Yeshiva după eliberarea unei autorizații de construcție de către Primăria municipiului Chișinău în anul 2018, iar în decembrie a ales un antreprenor. CEM a reușit, de asemenea, să colecteze donații în valoare de 500 000 de dolari SUA pentru demararea lucrărilor de reconstrucție.

Secțiunea IV. Politica și implicarea guvernului SUA

Ambasadorul și alți oficiali ai ambasadei au abordat problemele legate de libertatea religioasă, inclusiv protecția și conservarea locurilor de patrimoniu evreiesc, în cadrul întâlnirilor cu președintele, prim-ministrul și membrii parlamentului.

În luna ianuarie, președintele Comisiei SUA pentru conservarea patrimoniului american în străinătate și ambasadorul au participat la evenimentele de comemorare a Holocaustului găzduite de parlament, inclusiv la o ceremonie de comemorare a victimelor Holocaustului la Monumentul victimelor ghetoului din Chișinău. Ambii au participat la o masă rotundă, la care a fost discutată implementarea Planului de acțiuni pentru comemorarea Holocaustului în Moldova, au participat la o expoziție de fotografii și cărți despre Holocaustul din Moldova și au subliniat sprijinul SUA pentru realizarea planurilor autorităților de a înființa un muzeu al patrimoniului evreiesc la Chișinău și a elabora un curriculum școlar privind studiul Holocaustului.

În luna martie, ambasadorul a discutat situația libertății religioase și tratarea comunității musulmane din țară cu liderii Ligii Islamice și a vizitat moscheea din Chișinău.

În luna mai, la o masă rotundă organizată de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, ambasadorul a discutat progresul în realizarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2017-2019 privind implementarea declarației parlamentului cu privire la acceptarea raportului final al Comisiei Internaționale Elie Wiesel pentru Studiarea Holocaustului. Ambasadorul a subliniat importanța păstrării patrimoniului istoric și cultural evreiesc și necesitatea consolidării cadrului legislativ pentru combaterea antisemitismului și a negării Holocaustului.

În timpul unei vizite în țară, în perioada 11-12 mai, ambasadorul SUA pentru libertatea religioasă internațională s-a întâlnit cu liderii BOM și BOB și au discutat perspectivele unei implicări mai active a Bisericii Ortodoxe în promovarea libertății religioase și în protejarea drepturilor cetățenilor, inclusiv ale minorităților religioase. Ambii ambasadori au vizitat cimitirul evreiesc din Chișinău, au participat la ceremonii la bisericile baptiste și catolice și au discutat cu reprezentanții mass-media despre importanța libertății religioase.

Oficialii ambasadei s-au întâlnit cu liderii și reprezentanții BOM, BOB, CEM, Martorilor lui Iehova, Ligii Islamice, Bisericii Baptiste, Bisericii Luterane, Bisericii Penticostale și Armatei Salvării pentru a discuta situația libertății religioase și modalitățile de consolidare a cooperării interconfesionale.

În luna octombrie, ambasadorul a anunțat că ambasada oferă un grant în valoare de 379 600 de dolari SUA pentru continuarea lucrărilor de conservare la Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni, un local cultural și cea mai veche biserică din țară.